

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№1(5)/2025, 90-95

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

УДК: 37.015

DOI: [10.52754/16948823_2025_1\(5\)_13](https://doi.org/10.52754/16948823_2025_1(5)_13)

МУЗЫКА ЭСТЕТИКАЛЫК ТАРБИЯНЫН АЧКЫЧЫ КАТАРЫ

МУЗЫКА КАК КЛЮЧ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

MUSIC AS THE KEY TO AESTHETIC EDUCATION

Итигулова Ж.К.

Итигулова Ж.К.

Itigulova Zh.K.

ф.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети
к.ф.н., доцент, Ошский государственный университет
Dr., Associate Professor, Osh State University

Сабирова Самара

Сабирова Самара

Sabirova Samara

магистрант, Ош мамлекеттик университети
магистрант, Ошский государственный университет
master's student, Osh State University

МУЗЫКА ЭСТЕТИКАЛЫК ТАРБИЯНЫН АЧКЫЧЫ КАТАРЫ

Аннотация

Билим берүүнүн музыка менен айкалышы адамды жакшылыкка, сабырдуулукка, кооздукка, адамгерчиликке тартуунун эң ыңгайлуу каражаты болуп саналат. Адам музыканы угуп, жан дүйнөсү тазарат, жашоого умтулат, алдына келечек максат коет. Музыка аркылуу адамда курчап турган дүйнөдөгү гана эмес, өзүндөгү ажайып, эң сонун нерселер жөнүндөгү ойлору, түшүнүгү ойгонот.

Ачкыч сөздөр: классикалык музыка, эстетикалык тарбия, эстетикалык табит, рухий дөөлөттөр

МУЗЫКА КАК КЛЮЧ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ

MUSIC AS THE KEY TO AESTHETIC EDUCATION

Аннотация

Соединение образования с музыкой является наиболее удобным средством для привлечения человека к добру, терпению, красоте и человечности. Человек, слушая музыку, очищает свою душу, стремится к жизни и ставит перед собой будущие цели. Через музыку в человеке пробуждаются мысли и понимание не только об окружающем мире, но и о чудесных и прекрасных вещах внутри себя.

Abstract

The integration of education with music is the most effective means of guiding individuals toward goodness, patience, beauty, and humanity. By listening to music, a person purifies their soul, aspires to live meaningfully, and sets future goals. Through music, individuals awaken thoughts and understanding not only about the world around them but also about the wonderful and beautiful things within themselves.

Ключевые слова: классическая музыка, эстетическое воспитание, эстетический вкус, духовные ценности

Keywords: classical music, aesthetic education, aesthetic taste, spiritual values

Классикалык музыка (лат. classicus - үлгүлүү) - ар бир калктын, алардын ичинен дүйнөлүк музыкалык маданияттын алтын казынасына айланган үлгүлүү, классикалык чыгарма, бардык мезгилде идеянын мазмуну жана көркөмдүк даражасы эң жогору бааланган атактуу композиторлордун өткөн доорлордогу чыгарган музыкалык мурастары.[1] Ошондой эле совет мезгилинде жазылган чындык турмушту, терең мазмунду, көркөм касиетти бийик чагылдырган чыгармалар дагы классикалык музыка казынасына кирет.

Классикалык музыкалык чыгармалар адамзаттын адамгерчилик жана агартуучулук башкы идеяларынын туундулары болуп келген. Арийне, ар бир элдин тарыхый тагдырына байланыштуу классикалык музыка кайсы бир элде эрте, экинчи бир элде кеч пайда болгон. Мисалы, Грецияда б. з. ч. V-кылымда, Римде I-кылымда, Орто Азия жана Чыгышта IX- XII-кылымдарда өнүккөн.

Уюткулуу түптүү элибиздин дагы турмушун музыка менен тыгыз байланышта десек жаңылышпайбыз. Окутуп, тарбиялоонун музыка менен айкалышы адамды жакшылыкка, кооздукка, адамгерчиликке тартуунун эң керемет, эң чебер каражаты болуп саналат. Адам музыканы угуп, жан дүйнөсү тазарат, жашоого умтулат, алдына келечек максат коет. Музыка аркылуу адамда курчап турган дүйнөдөгү гана эмес, өзүндөгү ажайып, тендешсиз, эң сонун нерселер жөнүндөгү түшүнүгү ойгонот. Музыка—бул ойдун кубаттуу булагы. Анткени, музыкасыз баланын акыл-эсинин толук кандуу өнүгүшү мүмкүн эмес. Музыка—адамдын ойлоосу гана эмес, анын айта турган сөзү, коргонуучу куралы да болуп эсептелет [7; 8].

Баланын бала чагы оюнсуз, жомоксуз өтүүгө мүмкүн болбогон сыяктуу эле, музыкасыз да болушу мүмкүн эмес. Музыка—бул тарбиячы менен балдардын ортосундагы (эне-бала, мугалим-бала) рухий байланышты пайда кылган эң ыңгайлуу чөйрө. Балдардын рухий өнүгүү чөйрөсүндө музыканын ролу өтө чоң. Анткени, айрыкча өспүрүмдөрдү тарбиялоодо жөнөкөй кенеш берүүчү сөздү, кара сөз менен айтканга караганда, музыка менен коштоп айтсан, ал өзгөчө тез таасир этет. Ал адамдын нравалык, эмоционалдык жана эстетикалык чөйрөсүн бириктирет.

Музыка-сезимдин тили. Адамдын жан дүйнөсүндөгү сөз жете албаган эң терең, эң назик жерине музыка жетет. Музыка менен ыр—окуу предмети гана эмес, ал тарбиялоо куралы дагы болоору баарыбызга белгилүү. Музыка сабагы инсандын ар тараптан өнүгүп жетилүүсүнүн эң күчтүү каражаты. Музыкалык тарбия адам баласына ар түрдүү тармактар аркылуу берилет, адам коомунун өнүгүшүндөгү ар түрдүү багыттагы көркөм искусствонун булактары аркылуу музыкалык тарбия жүрөт.

Баланын инсандык сапаттарынын калыптанышы анын акылы, денесинин, адебинин, ыйманынын жалпы айкашы аркылуу жүрөт, жана музыкалык билим, тарбиянын туура уюштурушу бул нерсеге себеп болот. Эстетикалык жактан туура тарбиялоо аркылуу балдар сулуулукту сезип, түшүнүшүп, жаман-жакшыны айырмалашып, искусствонун тармактарын өздөштүрүшүп, өз алдынчалыкка, жоопкерчиликке, аяр мамиле жасоого үйрөнүшөт. Балада эстетикалык табиттин калыптанышына музыкалык тарбиянын мааниси абдан чоң. [5]

Музыка балдарды толкунданууга, ой жүгүртүүсүнүн тереңдешине, жоопкерчилик реакциясынын пайда болушуна, жашоону сүйүп жашоого үйрөтөт. Ошондой эле музыкалык түрдүү ыргактар баланы кубандырып, дем берип, боорукерликке тарбиялайт. Музыка адам баласынын жашоосунун эң маанилүү бөлүгү десек жаңылыштык болбойт, анткени бала

жарык дүйнөгө келери менен музыка менен байланышта чоңоет. Эненин алдей ыры аркылуу бала тынчтанат, ундөрдү ажыратат, эне менен эмоционалдык жакындык түзөт. Тай-тай ырлары, бешик ырлары, санат ырлары турмушта балдарга эрте жаш курагында жүргүзүлөт. Ар бир куракка өткөн сайын бала музыкалык жактан бир тепкич көтөрүлүп, өнүгө баштайт. Албетте, бул жерде улуу муундардын түзгөн шарттары чоң мааниге ээ. Эстетикалык табити жогору бала эч качан коомго зыян келтирбейт, бирөөнү кемсинтпейт, өзүнө туура баа берип, кылган ишине жооп бере алат, өз көз карашы бар инсан болот. Тил менен жеткизе албаган таасирлерди музыка балдарга оңой, жеткиликтүү түшүндүрө алышы мүмкүн.

Оюн, бий, ыр, хор аркылуу балдарды эгоист сезимдерден арылтат. Балдардын жөндөмү, шыктануусу да музыкалык өнүгүүсүнө байланыштуу өнүгөт. Ал эми балдардын музыкалык инструменттерди өздөштүрүүсү аларды чыдамкайлыкка, сабырдуулукка, туруктуулукка, ой-жүгүртүүгө, реакциянын тездигине жана тартипке тарбиялайт. Булардын баардыгы балдарда токтоолукту, эрктүүлүктү, күчтүүлүктү пайда кылат. Демек, музыкалык тарбия балдарда маданияттуулуктун негиздерин, адептик сапаттарды жаратат. Мектептеги музыкалык тарбиялоо, окутуу процессинин маданияты ошол мектепте канчалык денгээлде музыкалык өнүгүүнүн ченеми бардыгына байланыштуу байкалат.

Музыкалык билим берүү менен балдарда акыл, сезим, адеп, боорукердик ойгонот. [3] Музыканы кабыл алуу аркылуу балдардын эске тутуусу, байкоосу, ой-жүгүртүүсү акыл процесстери да кошо өнүгөт. Искусствонун башка түрлөрү сыяктуу эле музыка да маалыматты так, таамай жеткире алат. Алсак, Мекен, жеңиш жөнүндөгү ырлар аркылуу балдар ырдын салтанаттуу демин, Мекенин данктаган кубанычты сезип, патриоттуулукка тарбияланышат. Музыка аркылуу баланын эстетикалык табитин өнүктүрүүдө чыгармачылык менен иш жүргүзгөн музыкалык адистердин орду өтө чоң, анткени алар баланын кабыл алуусун жана элестетүүсүн активдештирип, фантазиясын өстүрүп, андан ары талантынын өнүгүшүнө жол ачат. Ал эми бийлер, пантомимика, музыкалык-драмалык оюндар балдарды кыймыл, мимика, сөз аркылуу турмушту сүрөттөп, чыгармадагы оң, терс каармандын образын таанууга үйрөтөт. Музыка аркылуу балдар фантазияга, чыгармачылыкка багыттаган шыктанууга ээ болушат. [1, с. 50]

“Ким жан дүйнөсүнө музыканы алып жүрбөсө, татына гармонияга муздак мамиледе болсо, ал жалганчы боло алат,”-деген В.Шекспир. В.А.Сухомлинскийдин ырастоолоруна караганда: «Китеп окууга жана музыкага кызыкпаган, аларга такыр көңүл бөлбөгөн балдардын рухий деңгээли төмөн болот, андай балдар арасында кылмыштуулук жогору». Д.Кабалевский музыка жөнүндө: “Музыка адамдын жашоосунда кошумча эмес, ал жашоонун өзү. Адам музыканы канчалык көп угуп, өзү тынымсыз кынылдап ырдап жүрсө гана, анын бүт инсандык сапаттары өсүп, шык таланттары ойгонот”, - деген [4].

Эстетикалык тарбиялоо – көркөм өнөр чыгармалары менен жаратылыштагы, жашоодогу сулуулукту сезип, туюп, кабылдап, түшүнүп, адамдын үлгү идеалдарын, табитин кайсы бир максатка ылайык калыптандыруу боюнча жүргүзүлүүчү иштер. Байыркы Грецияда эстетикалык тарбиянын эң күчтүү булагы деп музыканы атаган. Көрүнүктүү грек философу Аристотель да бул ойго кошулуп, ага адабият менен театрды да кошууну сунуш кылган. Тарыхта эстетикалык тарбиянын өнүгүшү жөнүндө ар түрдүү түшүнүктөр жаралган. Демек, эстетикалык тарбия өзү менен кошо ыйман-адептик, укуктук, патриоттук, саясий, экологиялык, эл аралык бирикмелик, көркөмдүк, эмгектик тарбиялоонун түрлөрү менен

бирдикте өнүгөт. Жаратылышка аяр мамиле кылуу, сулуулукту баалоо, сактоо, урматтоо, руханий бийиктик эстетикалык табити жогору инсанга гана тиешелүү сапаттар болуп эсептелет.

Эстетикалык тарбия билим берүү системасынын бардык тармактарында үзгүлтүксүз жүргүзүлүүгө тийиш. Ошондо гана көркөм адабият, сүрөт, музыка, кол өнөрчүлүк сыяктуу эстетикалык циклдеги сабактар, туристтик-экскурсиялык жүрүштөр, концерттер, спектаклдер, ийримдер, ата-эне, коомчулук, бүт айлана-чөйрө балага оң таасир эткенде гана эстетикалык тарбиялоо өз үзүрүн көрсөтөт. Эстетикалык тарбияга ээ адам ыймандуу, маданияттуу, билимдүү болот, алар ааламдын кооздугун өнүктүрүүгө түрткү берип, чөйрөгө оң таасирин тийгизет.

Эстетикалык маданиятты калыптандыруунун бирден-бир каражаты катары көркөм өнөр, сүрөт, музыка, адабият менен театр, музыкалык обондор, музыкалык аспаптар эсептелет. Инсанды калыптандыруунун, анын граждандык жана адеп-ахлак сапаттарын ойготууга улуу педагог

К.Д. Ушинский эстетикалык тарбия берүү принциптерин сунуш кылган. Мугалимдердин жана ата-энелердин башкы милдети – окуучуларды кичинесинен эле тышкы чөйрөдөгү, жаратылыштагы кооздуктарды көрө жана туя билип, кабыл алууга үйрөтүү керектигин белгилеген.

Музыка аркылуу тарбия берүүдөгү негизги максат- адамды музыка аркылуу кооздукту сезе билүүгө тарбиялоо, биринчи кезекте баланын инсан болуп калыптануусуна багыт берүү. Музыкалык тарбия берүү баланын көркөм дүйнөгө болгон көз карашынын, башкача айтканда эстетикалык маданиятынын фундаменти болуп саналат. Мектеп курагы баланын инсан болуп калыптанышынын эң маанилүү мезгили, бул учур балдардын ар нерсеге болгон кызыгуусун, чыгармачыл активдүүлүгүн калыптандыруучу учур жана анын андан ары өнүгүүсүнө жол ачат. Музыкалык тарбия берүү аркылуу балдардын руханий жактан гана эмес, дене-бой жактан да туура калыптанып, өсүп-өнүгүшүнө шарт түзүлүп, ошону менен бирге психикалык процесстерге көңүл буруусу, эске тутуусу, кабыл алуусу, ойлоосу, эс тутуму туура өнүгөт. [4; 9; 10; 11; 12]

Музыкалык билим берүү аркылуу улуттук баалуулуктарыбызды сыйлоого, сактоого, сулуулукка, толеранттуулукка балдарды үйрөтө алабыз. Мектепте, бала-бакчада балдардын музыкалык маданиятынын калыптандыруу убагында образдуулукка, анын адептик күчүнө, музыкалык жөндөмдөрдүн өнүгүшүнө, дүйнөлүк искусство жөнүндө маалыматтарга ээ болуусуна, музыканын тарыхы, маданияты менен эстетикалык тарбиясын калыптандырып, аң-сезимине сиңирүүгө аракет кылышыбыз керек. [2]

“Музыка” предметинин максатында белгиленгендей балдардын ааламды, көркөм дүйнөнүн сулуулугун, эмоциялык чөйрөсүн, музыкалык чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү, руханий адептик тарбиясын, эстетикалык табитин музыкалык тарбия аркылуу гана калыпка сала алабыз. [6] Эстетикалык тарбияга толук кандуу ээ болгон инсан гана өз тилин, дилин жат билип, сактап коргойт, маданиятын, тарыхын өздөштүрүп, ал элдин өкүлдөрүнө сый урмат, маданий баалуулуктарына аяр мамиле жасайт. Өзүнүн кылган иш-аракети менен айлана-чөйрөдөгүлөргө тоскоол болбой, жагымсыз кырдаал жаратпоого аракеттенет.

Адабияттар

1. Махмутов М.И. Проблемное обучение: Основные вопросы теории / М. И. Махмутов. - Москва : Педагогика, 1975. - 367 с.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. / В. В. Давыдов. - М.: «Интор», 1996. - 46 с.
3. Сухомлинский В.А. Тарбия жөнүндө. - Бишкек: “Мектеп” басмасы, 1985. - 268 с.
4. Зтөн 6 жашка чейинки балдарды өнүктүрүү. “Балалык” программасына методикалык сунуштар. - Б.: Аркус, 2017. - 352 с.
5. Бекембай Апыш. Тарбия назарияты / Апыш Бекембай. - Ош, 1996. - 138-б.
6. КР берүү жана илим министрлиги музыка жалпы билим берүү уюмдарынын V-VII класстар үчүн предметтик стандарт. - Бишкек, 2018.- 22-б.
7. Осмоналиев, Э. А. Азыркы заманбап музыканын жаштарга тийгизген таасири / Э. А. Осмоналиев, Г. А. Абдувапова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2023. – No. 2(2). – P. 53-61. – DOI 10.52754/16948823_2023_2(2)_9. – EDN LBEXCE.
8. Арапов, А. Р. Заманбап маданияттагы массалык музыканын ролу / А. Р. Арапов, Г. Т. Маматалиева // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2024. – No. 1(3). – P. 46-52. – DOI 10.52754/16948823_2024_1(3)_7. – EDN OVBGHA.
9. Козубаев, О. О. Проблемы духовности в современной музыке / О. О. Козубаев, Д. А. Ыбразаков, Н. Н. Камбарова // Вестник Ошского государственного университета. – 2023. – No. 1. – С. 170-178. – DOI 10.52754/16948610_2023_1_21. – EDN XIKOTG.
10. Иметов, Б. Жолболду Алибаев - нукура элдик маданияттын улантуучусу / Б. Иметов, Н. А. Дамилова, Г. Ормонова // Вестник Ошского государственного университета. – 2024. – No. 1. – P. 173-184. – DOI 10.52754/16948610_2024_1_16. – EDN TJJAUX.
11. Абдимиталип Уулу, Н. “Диван Лугат ат-түрктө” кездешкен музыкалык терминдер / Н. Абдимиталип Уулу, Ш. Ж. Жапаралиев // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Филология. – 2023. – No. 1(1). – P. 1-11. – DOI 10.52754/16948874_2023_1(1)_1. – EDN BYYETN.
12. Арапов, А. Р. музыканын негизги функциялары / А. Р. Арапов, А. Калил Уулу // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2024. – No. 1(3). – P. 19-24. – DOI 10.52754/16948823_2024_1(3)_3. – EDN DARXGU.